

Boekbespreking

Hoor en Wederhoor

Artikelen aangeboden aan Prof. Dr. A. B. Frielink, onder redactie van A. J. Bindenga en H. H. J. Nordemann.

Uitgegeven door Vakgroep Bedrijfsinformatica en Accountancy, Faculteit der Economische Wetenschappen, Universiteit van Amsterdam, met medewerking van het Nederlands Instituut van Registeraccountants, Amsterdam, 1984.

Deze bundel verscheen ter gelegenheid van het afscheid van Prof. Dr. A. B. Frielink als buitengewoon hoogleraar in de administratieve organisatie en controleleer, alsmede de methodologie van de automatische informatieverwerking aan de Economische Faculteit van de Universiteit van Amsterdam. Gewoonlijk wordt een dergelijke afscheidsbundel gevuld door bijdragen van oud-leerlingen. Ditmaal is het anders. Het auteurs-collectief wordt gevormd door collega's die als buitengewoon hoogleraar verbonden zijn aan de postdoctorale accountantsopleiding aan alle Nederlandse universitaire instellingen, die een dergelijke opleiding in stand houden. Aldus werden 14 bijdragen in deze bundel verzameld, geschreven door hoogleraren van Rotterdam (4), Tilburg (4), Universiteit van Amsterdam (3), Vrije Universiteit (2), en Groningen (1).

Vooraf gaan een drietal artikelen, geschreven door de NIVRA-voorzitter, door een collega-hoogleraar, en door een compagnon, die Frielink's betekenis voor de beroepsorganisatie, voor het wetenschappelijk onderwijs, en voor de accountantspraktijk-van-alle-dag uiteenzetten.

De bundel wordt besloten met een overzicht van Frielink's publicaties, een indrukwekkende en vermoedelijk nog niet eens complete lijst.

Verscheidene auteurs hebben de gelegenheid te baat genomen om te reageren op een of meer van Frielink's talrijke publicaties. Op die wijze wordt gestalte gegeven aan het 'Wederhoor' dat volgt op het 'Hoor' in Frielink's uitingen.

De opzet van de bundel is uniek, ook daarin dat zij een mogelijkheid biedt om te onderzoeken of de onderscheiden onderwijsinstellingen divergeren in denkrichting en denkwijze. Ouderen onder ons bewaren nog herinneringen aan de tijd toen geharnaste auteurs vlamme artikelen schreven ter ver-

dediging van de Amsterdamse dan wel de Rotterdamse school. Helaas, daarvan is in deze bundel niets te bespeuren. De hooggeleerde auteurs zijn het roerend eens, en hun meningsverschillen betreffen ondergeschikte punten. Zelfs over het eens zo controversiële onderwerp: Klassiek of Modern, gaat de onenigheid nog slechts over de vraag, of er eigenlijk nog wel een meningsverschil bestaat. De Heer meent van niet; wat hem betreft is de discussie gesloten. Wilschut en van Hulsentop menen van wel: tóch iets van een Tilburgse school versus een Rotterdamse?

Wij moeten er van af zien alle bijdragen in de bundel aan een korte bespreking te onderwerpen. Ze zijn alle belangwekkend, en geven tezamen een beeld van hetgeen de wetenschapsbeoefenaren op het gebied der accountancy momenteel bezig houdt. Slechts op een tweetal bijdragen willen wij in het bijzonder de aandacht vestigen.

Steeman geeft in zijn bijdrage 'Enige beschouwingen over de aanpak van de accountantscontrole' een analyse van het verschil tussen de Nederlandse opvattingen en die welke in het buitenland in zwang zijn. Hij komt tot de conclusie, dat de Nederlandse analytische controleaanpak ondanks de uiterlijke overeenkomsten fundamenteel verschilt van de Angelsaksische. Terwijl vroegere generaties in dit verschil aanleiding zouden zien de borst vooruit te steken, stelt Steeman de vraag of Nederlandse accountants zich kunnen permitteren om zich te gedragen alsof zij op een eiland leven.

Bak onderzoekt in zijn artikel 'Accountancy en bedrijfshuishoudkunde' de vraag, wat het kennisgebied van de accountant is, en meer in het bijzonder, wat onder Accountancy resp. Bedrijfshuishoudkunde heden ten dage valt te verstaan. Hij komt tot de conclusie dat voor beide geldt, dat zij niet meer zijn wat zij waren; en dat de tijd gekomen is om in het kennisgebied van de accountant, en derhalve in diens opleiding, een verschuiving aan te brengen waarbij meer accent valt op besluitvormingsprocessen en wat daarbij komt kijken.

Wij bevelen deze bundel gaarne in veler aandacht aan. Zij is te waarden als een waardig huldeblijk voor hem, die niet alleen afscheid nam als hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam, maar tevens als lid van de redactie van dit Maandblad.

J. A. Burggraaf

Boekbespreking

J. R. M. van den Brink

Zoeken naar een 'heilstaat' - Opbouw, neergang en perspectief van de Nederlandse welvaartsstaat

Elsevier, Amsterdam-Brussel, 1983, 634 blz.

Dit is een fascinerend boek, van iemand die er op belangrijke punten zelf bij is geweest. Zijn ervaringen, vooral als minister van economische zaken, spreken dan ook mee. Hij heeft toen leiding gegeven aan wat in de ondertitel genoemd wordt de opbouw. Na hem kwam de neergang, die hij vooral wijt aan het naar boven komen van een verkeerde mentaliteit. Hij is een figuur van het midden. Zijn heilstaat is daarom geen ouderwets utopia, maar een open gemeenschap waarin gematigdheid en verdraagzaamheid overheersen. Aanvankelijk zocht hij het heil op economisch gebied vooral bij KEYNES. Al vroeg onderging hij ook de invloed van ERHARD. Diens ideaal is nog het meest blijven hangen, zij het dat hij er nog steeds een scheutje KEYNES bij doet.

Ondanks de ondertitel gaat het niet uitsluitend over de ervaringen in Nederland. Ook het Sovjet-stelsel en het Joegoslavische arbeiderszelfbestuur worden besproken en tegen het licht van het ideaal van de open gemeenschap gehouden.

Wat Nederland betreft wordt de na-oorlogse ontwikkeling in hoofdzaak 'geduid' door haar te beschrijven in termen van de vierde lange golf ('KONDRATIEFF'), die hij laat beginnen in 1936. Daarbij gaat het om meer dan technisch-economische verschijnselen. Bij de expansiefase hoort ook het afglijden van de bovendienrijvende politici naar overspanning van de mogelijkheden, het veldwinnen van dogmatisme en zelfs extremisme en het op de voorgrond treden van groepsegoïsme. Dat heeft zijn levenswerk, namelijk de industrialisatie van Nederland, grotendeels ongedaan gemaakt en de ingehouden droefenis daarover stempelt een groot deel van het betoog. Het raakt daarbij wel eens los van het zoeken naar een heilstaat en mondt uit in een economische geschiedschrijving van het na-oorlogse Nederland. In de Westerse wereld heeft men zich in Nederland het meest gewaagd aan ondermijning van de ondernemingsgewijze produktie en nu moeten wij de tol daarvoor betalen.

Kan wat in de jaren 50 is gebeurd nog een

keer tot stand worden gebracht? De schrijver vindt van wel en hij wijst op belangrijke parallellen die al zichtbaar zijn. Zo is er onder leiding van WAGNER een nieuw industrieel elan tot stand gekomen en beijvert de centrale overheid zich weer, dit met vele haar ten dienste staande middelen te ondersteunen. De zienswijze breekt ook meer en meer door dat het particuliere bedrijfsleven het draagvlak is van alles wat er in de economie tot stand kan worden gebracht. Daar binnen is de industrie van beslissende betekenis. Ergens (blz. 236) noemt hij haar 'het draagvlak van het draagvlak'. Maar het weer oproepen van de mentaliteit en de politiek van de jaren 50 moet nu opboksen tegen de nawerking van de in de jaren 70 opgebouwde alzijdige overheidsbemoeienis en de uit de hand gelopen overheidsuitgaven.

Kan de vijfde KONDRATIEFF weer alles nieuw maken? Zo deterministisch gaat dat niet. Als de schrijver toe is aan de verkenning van het perspectief dat hij in zijn ondertitel aanduidt, beroept hij zich dan ook weinig meer op het denken in termen van KONDRATIEFF. Het komt vooral neer op de reeds genoemde noodzaak, krachtdadig de herindustrialisatie van Nederland ter hand te nemen.

Het merkwaardige is dat het boek, althans op het oog, in geringe mate is gestempeld door zijn ervaringen als top-bankier, maar wel door zijn veel kortere periode als minister. Dat kon hij blijkbaar meer 'afstandelijk' bekijken. Ook de professor in de economie leeft nog in hem voort, gezien de aard van dit boek en de grote aandacht voor de economische denkachtergrond van alles wat er in wordt beschreven. Alleen wanneer de befaamde brief van de negen verontruste top-ondernemers van 1976 ter sprake komt, breekt de visie van de bankier door. VAN DEN BRINK was daarvan één van de ondertekenaars en hij heeft er ook jaren lang naar toe gewerkt door het toenmalige kabinetsbeleid ter discussie te stellen. In 1976 was de voorhoede van het bedrijfsleven door het in een hoek drukken van de

ondernemingswijze produktie dermate gealarmeerd geraakt dat men zich in onomwonden bewoordingen tot kabinet en parlement richtte om te waarschuwen tegen het gevoerde heilloze beleid. Achteraf beschouwt VAN DEN BRINK dit als een machteloos gebaar, omdat de tijd er nog niet rijp voor was. De politiek en de vakbeweging waren er nog niet aan toe, de economische werkelijkheid onder ogen te zien.

De voorgaande korte weergave van de voornaamste inhoud laat lang geen recht wederbaren aan de gedachtenrijkdom van dit boek. Het gaat er vooral om dat alles zorgvuldig wordt onderbouwd en uitstekend onder woorden gebracht. Maar juist dit is tegelijk een 'défaut de ses qualités'. Het is namelijk voor een deel achterhaald door de werkelijkheid zelf. Wat 5 jaar geleden in hoofdzaak alleen nog maar werd onderkend door mensen met een vooruitziende blik, is nu in belangrijke mate gemeengoed geworden. Toen VAN DEN BRINK ging schrijven was dat nog hard nodig. Maar nu kan de neiging opkomen, te

zeggen: dat wisten we allemaal al. Een boek over actuele politieke en economische aangelegenheden is uiterst bederfelijk. Als dat dan bovendien een boek van deze omvang is, uitvoerig gedocumenteerd en gebruikmakend van veel literatuur, is de kans groot dat het bij verschijning ten dele al verouderd is. De schrijver onderkent die mogelijkheid dan ook zelf in zijn Voorwoord.

Daar tegenover kunnen twee dingen worden gezegd. In de eerste plaats is het nu allemaal in een brede context geplaatst en op diepere bezinning afgestemd. In de tweede plaats wordt, nu VAN DEN BRINK alles met elkaar in verband heeft gebracht, de kans misschien kleiner dat we nog een keer wegzakken in kortzichtigheid, moralisering en oppervlakkig idealisme.

Voor de lezers van dit blad tenslotte kan van belang zijn dat het vertrekpunt van het betoog voor een groot deel het ondernemingsgebeuren is en dat het vooral is ingegeven door zicht op de taak, de zorg en de verantwoordelijkheid van de ondernemers in Nederland.

Prof. Dr. F. Hartog